

נושא העבודה:

**הצלת נפשות**

## תוכן

4.....	מבוא:
5.....	הצלת נפשות במשפט העברי:
14.....	הצלת נפשות במשפט הישראלי:
21.....	השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי:
22.....	סיכום:
23.....	רשימת ביבליוגרפית:

## מבוא

"לא תעמוד על דם רעך" היא מצווה המופיעה בתורה וחשיבותה היא עזרה לזולת, בעיקר כאשר הוא נתון בסכנת חיים. מביאור המצווה עולה כי מוטל על אדם שנזדמן למקום שבו נשקפת סכנה לחייו של אדם אחר, להושיט את כל העזרה הנדרשת על מנת להצילו.

לעיתים הצלה זו דורשת מהמציל את סיכון חייו שלו, ולעיתים סיכון ממון, שתוך כדי מעשה ההצלה הולך לאיבוד.

## הצלת נפשות במשפט העברי

"לא תעמוד על דם רעך" זאת מצווה שמופיעה בתורה והעיקר שלה זה עזרה לזולת, בעיקר כאשר משהו נמצא בסכנת חיים. מבירור המצווה עולה כי על האדם שנזדמן למקום שבו נשקפת סכנה לחייו של אדם אחר, עליו להושיט את כל העזרה הנדרשת על מנת להצילו.

לעיתים הצלה זו דורשת מהמציל את סיכון חייו שלו, ולעיתים סיכון ממון, שתוך כדי מעשה ההצלה הולך לאיבוד או נהרס.

הצלת נפש זאת פעולה שאדם עושה ע"מ להציל אדם אחר מפגיעה בגופו או בשלמות גופו. שיפוי על הוצאות מציל פירשו החזרת המצב לקדמותו במסגרת השבת

סכום הכסף או הנזק שנגרם למציל כתוצאה ממעשה ההצלה או תיקון כל הנזקים שנגרמו למציל בזמן הצלת הניצול תוך שימוש בקניינו או בכוחו (במקרה בו נאלץ לעזור פיזית).

גם החוק הישראלי מכיל חובה על אדם להושיט את כל העזרה הנדרשת על מנת להציל אדם הנתון בסכנת חיים, ועם חקיקתו של חוק לא תעמוד על דם רעך בשנת

1989 קבע החוק כי כל אדם חייב להגיש עזרה לאדם הנתון בסכנה, ואם לא הוא יהיה צפוי לעונש הקבוע בחוק.

שאלת המחקר אותה ארצה לבדוק היא האם למציל עומדת זכות לשיפוי בגין מעשה ההצלה שעשה, ומנגד האם קיימת חובה לניצול לשפות את המציל, כמו כן מהם הגבולות של זכות זו במשפט העברי ובחוק הישראלי.

חיוב "לא תעמוד על דם רעך" וגבולותיו

"ולא תעמוד על רעך" זאת מצווה אחת מן המצוות של התורה, ועיקרה על כל אדם - יש חובה לסייע לאדם שמצא בסכנה, ולעשות כל שביכולתו על מנת להצילו. מנגד קיים הציווי הידוע "וחי אחיך עמך", היינו חייך קודמים לחיי חברך, כלומר במקרה ובו קיימת סכנה ממשית לחייו של המציל, הרי שהוא פטור מלהציל את חברו מדין "אין דוחין נפש תמורת נפש".

במתח שבין שני ציוויים אלו: בין הצלת חיי האחר לבין שמירת על חיי המציל, קיימים מקרים רבים בהם הצלת נפש כרוכה בסיכון חיים מסוים (ספק סכנת חיים ולא סיכון ודאי) או באיבוד ממון לאדם המציל. במקרים אלו ניצבת השאלה עד היכן מגעת חובת ההצלה במסגרת הציווי "ולא תעמוד על דם רעך", וממנה מתחדדת שאלת השיפוי בה נרצה לעסוק בהמשך.

התורה לא מגדירה את גבולות חובת ההצלה. אולם הגמרא עוסקת בשאלה מדוע היה צורך לקבוע מצוות "לא תעמוד על דם רעך", שהרי ניתן לגזור קל וחומר ממצוות השבת אבדה, כלומר אם חובה להציל רכושו של הזולת מפני אבדה, הרי שקל וחומר להציל את האדם מאיבוד חייו שלו. הגמרא עונה כי החידוש במצוות "לא תעמוד..." הוא החובה של האדם להשקיע לא רק מאמץ פיזי אלא מאמץ כספי, בעוד שבהשבת אבדה האדם פטור מלהשיב את האבדה, כאשר השבתה כרוכה בהוצאה כספית, וזאת ע"פ הכלל "אבדתו ואבדת חברו, אבדתו קודמת כי מצאנו שפעמים החובה להציל את הזולת אינה דורשת יותר מאשר דיבור, כפי

שפסק הרמב"ם: "שמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח, ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס, שהוא קובל על חברו, ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו, ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו העושה אותם עובר על – "לא תעמוד על דם רעך".

אף על פי שאין לוקין על לאו זה של "ולא תעמוד" מפני שאין בו מעשה, ההלכה רואה בכך מעשה חמור משום "כל המאבד נפש אחת מישראל, כאילו אבד כל העולם כולו". עם זאת, מי שיכול להציל ומסרב לעשות כן, ההלכה מאפשרת לכפות עליו את ההצלה. כך נפסק בעניינה של מינקת המסרבת להניק תינוק, והתינוק אינו מוכן לינוק משום מינקת אחרת: "כופין אותה ומניקה אותו בשכר מפני סכנת הולד". ומסביר בעל פתחי תשובה (שם, ס"ק ג'): "ואם אינה רוצה, כופין אותה להניקו בשכר,

שהרי מצוה זו מוטלת עליה לבדה להחיותו". המינקת לכאורה "מבזבזת" את החלב שלה, על מנת להציל את חייו של התינוק, ובית דין כופין עליה.

יש פעמים שבהם הצלת הנפש דורשת מהאדם אף לאבד אבר מגופו אך ללא שתהיה סכנה לחייו. שאלה זו הוצגה לפני ראש רבני מצרים במאה ה-16 רבנו דוד בן זמרה הרדב"ז ( והוא השיב : "שאלת ממני, אודיעך דעתי על מה שראית כתוב, אם אמר השלטון לישראל: הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו, או אמית ישראל חבריך, יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת".

הרדב"ז עונה שאמנם מי שמוכן להקריב איבר לא חיוני להצלת זולתו נוהג מנהג חסידות ויש לשבח אותו על כך, אבל הוא דוחה מכול וכול את הדעה ולפיה חובה עליו

לעשות כן, ומטעים" ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם (כלומר, שיחויב אדם להניח) לסומא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו. "התמודדות זו של הרדב"ז אמנם עלתה מתוך מציאות של גלות בהם חיי יהודים היו הפקר, אולם היא עשויה להיות רלוונטית לימנו בכל מה שקשור לתרומת איברים. בסיכומן של גבולות החובה, אנו רואים מחד את הכלל " חייך קודמים לחיי חברך " ו"אין דוחין נפש בפני נפש , "אך מנגד, במקום של ספק סכנה, האדם כן נדרש להכניס את עצמו (אולי אפילו למצב של איבוד אבר מעצמו) כדי להציל את חברו, על אחת כמה וכמה וכמה איבוד ממונו לשם הצלת חיים.

#### זכות המציל לשיפוי

באשר על מי חלה חובת השיפוי בגין הצלת נפש, התורה איננה קובעת על מי חלה חובה זו. הגמרא דנה בסוגיה זו, אמנם לא בצורה מפורשת, אלא דרך לימוד משיפוי מציל נכסי חברו. הפוסקים הראשונים הכירו בזכותו של המציל נכסי חברו לשיפוי, ואף הרחיבו את זכותו מכמה בחינות יותר מאשר זכותו של מציל ממון. אלו נשענו על הסוגיה בגמרא הקובעת כי על המציל לשכור פועלים למעשה ההצלה. הגמרא שם מלמדת כי על האדם להציל את חברו גם אם הדבר כרוך בטרחה רבה ובהוצאות כספיות מצדו. כך גם נפסק להלכה ברמב"ם " ביד החזקה "בהלכות רוצח ושמירת נפש ( פרק א' הלכה י"ד ). יצוין כי הרמב"ם קובע שמי שנמנע מלהציל את זולתו, עבר עברה חמורה. אבל על פי כללי הענישה שבמשפט העברי, הנמנע מהצלת

הזולת אינו צפוי לעונש, שכן, בעיקרון, אין מענישים על מחדל. בטור חושן משפט נפסק כי במקרה שיש לניצול ממון הוא חייב לשלם למציל.  
רבנו אשר (הרא"ש) פוסק להלכה כי הניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא, דאין אדם מחויב להציל נפש חברו בממונו, היכא דאית ליה ממונא לניצול=) כאשר יש לניצול כסף. ("עולה כי אדם הניגש להושיט עזרה, חייב לדעת כי בסופו של דבר הוא לא יינזק אלא המציל ישיב לו את דמי הנזק שנגרם למציל בגין הצלתו.  
הרמ"ה (רבנו מאיר אבולעפיה) קובע אף הוא כי על הניצול לשלם דמי הצלתו למציל גם אם הלה שכר פועלים על מנת להצילו. גם הוא נשען על הסוגיה בסנהדרין שהוזכרה לעיל. 'מהרשד"ם בפסיקתו קובע כי על הניצול לשלם את דמי הצלתו למציל כפי שהיה בידו בשעת ההצלה.

בפני הפוסקים ניצבה גם השאלה מה אם הניצול התנגד להצלה, האם עדיין חייב הניצול לפצות על הוצאותיו של המציל. לפי המשנה: "אדם מועד לעולם" כלומר, אדם אחראי למעשיו ולכן הניצול לא חייב לפצות את המציל על הוצאותיו. אולם, נקבע בגמרא "רודף שהיה רודף אחר רודף להציל ושיבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור, ולא מן הדין, אלא אין אתה אומר כן, אין לך אדם שמציל את חברו- מהרודף."

הגמרא מסבירה שנקבע הדין בניגוד לדעת המשנה כיוון שאם הם ילכו לפי דעת המשנה, הרי ששום אדם לא יקיים את המצווה ושום אדם לא יציל את חברו בשעת צרה מחשש לסיבת הניצול על אותה צרה. קיים בדין הזה עידוד פעולת הצלה של



מהר"ם מרחיב את חיוב ההצלה גם למצב שבו אדם מתנגד להצלתו. הוא מסיק ממקרים המפורטים בגמרא וקובע כי כאשר אדם לא רוצה שיקברו אותו מחשש להכביד מבחינה כלכלית על בני ביתו, לא מקשיבים לו, קוברים אותו למרות התנגדותו ומחייבים את בני ביתו בהוצאות הקבורה. גם במקרה בו אדם שיש לו כסף וחי חיי סגפנות ולא מוכן לבזבז מכספו, מחויבים אנשים לשלם על האוכל שלו אפילו אם יש לו כסף ולא רוצה להשתמש בו. האנשים יבואו וידרשו את הכסף לאחר מותו של הסגפן מיורשיו. כופים אותו לאכול, יתרה מזאת להצילו מהשבי, ועוד יותר כדי להציל את חייו. מקרה נוסף מתייחס למצב שבו ילדה קטנה נמצאת בשבי ואביה מסרב לשחררה, משחררים אותה בעל כורחו משום פגם משפחה וכדי שהילדה לא תתבזה בשבי, ואביה חייב בפדיון דמיה. מכאן הסיק קל וחומר מפדיון נפש על פני הצלת חיי חברו.

מכלל מקרים אלו מבחין המהר"ם בין מציל רכוש למציל נפש. במציל רכוש אם קבע - עם הבעלים על השבת הוצאות ההצלה זכאי לשיפוי, אבל במקרה ובו לא התנה עם הבעלים על ההוצאות, לא זכאי. לעומת זאת, במציל נפש, גם אם עומד וצווח "אל תפדוני" וברור לחלוטין שהוא לא רוצה להיפדות ולהשתחרר עדיין מחויב אותו אדם לפדותו בעל כורחו ואין צורך בהסכמתו של הנפדה.

מההר"ם כאמור נזקק למקרים של פדיון נפש ממנה ניתן להסיק קל וחומר למציל נפש, ועושה הבחנה בין קשר שהוא רק קשר של חובה, כלומר שהוא מחויב משפטית לפדות את השבוי לקשר שהוא מעבר לחובה המשפטית, כמו פדיון אב את בנו

הרב יחיאל מיכל אפשטיין מתייחס לקשיים הקיימים בשולחן ערוך, "הפוסקים הביאו בשם הירושלמי שחייב אדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס את עצמו" והמבחן שמציע "ומיהו הכל לפי העניין ויש לשקול העניין בפלס ולא לשמור על עצמו יותר מידי" כלומר, האדם צריך להפעיל שיקול דעת הגיוני, לשקול את הסכנה הנשקפת לאחר והסכנה הנשקפת לו, שלא ישמור על עצמו יותר מידי, יש הבדל במקרה שבו ילד טובע בבריכת ילדים למבוגר שנאבק עם המים. עובר אורח מחויב להציל, אבל הוא צריך להסתכל על כל הנסיבות לפני שיתערב.

גם הרב עובדיה יוסף התמודד עם השאלה אם מותר לאדם לתרום איבר ולהכניס את עצמו ל"ספק סכנה" על מנת להציל את חברו מ"ודאי סכנה, וענה כי בעקרון, למדנו מכללו של הרדב"ז ש"ספק שלו עדיף מודאי של חברו". הרב עובדיה חילק בין שני מצבים שונים אליהם התכוון הרדב"ז: "קצת ספק סכנה" כאשר הסיכון הוא מתחת – ל- 50% צריך להסתכן על מנת להציל, ו"ספק שקול" כאשר הסיכון הוא - 50% ומעלה, אסור להסתכן על מנת להציל.

בסיכומה של חובת השיפוי אנו רואים כי חכמי ישראל למדו קל וחומר ממציל ממון חברו, והרחיבו את זכויות המציל נפש. הם העמידו את זכותו מול הניצול שיהיה חייב לשלם את דמי הצלתו.

## הצלת נפשות במשפט הישראלי

החוק המודרני עסק אף הם בחובת האדם להציל את רעהו, גם במחיר של איבוד ממון או ספק סכנה. הגישה האנגלו אמריקאית שוללת הטלת חובת הצלת נפשות - פוזיטיבית. גישה זו מאמצת כתפיסה את קריאתו של קין "השומר אחי אנוכי" כל - אדם אחראי לעצמו. יצוין מנגד כי ישנם מדינות מערביות (צרפת ורוסיה למשל) בהן החוק הפלילי קובע כעבירה את ההימנעות מלהגיד לאדם בסכנת מוות, בניגוד לגישה האמריקאית.

החוק האנגלי קובע כי המציל את זולתו נחשב למתנדב, ואם נגרמו לו הפסדים, עליו לשאת בהם בעצמו, ואין לו זכות תביעה כלפי הניצול. לא כך היא עמדת המשפט העברי. מתוך רצון לעודד את האדם להיחלץ לעזרת חברו, תיקנו חכמים שהניצול חייב לשפות את המציל, לא רק על הוצאותיו הסבירות אלא גם על הנזקים שנגרמו לו תוך כדי פעולת ההצלה.

קאנט בהקשרים המוסריים, המציא נוסחה שתבדוק לגבי כל מעשה, האם הוא מוסרי או לא. לשיטתו הכלל הוא: אם אתה מוכן שכל החברה תנהג כך גם כלפיך, המעשה מוסרי. אם לא, סימן שאתה עושה אותו רק מתוך אינטרס אישי. מאחר וכל אחד היה רוצה שיעזרו לו כאשר הוא בצרה, זו הופכת להיות חובה מוסרית על כל אחד, ומכאן נחיצותו של החוק וחשיבותו

כאמור יש את החובה להציל נפשות הן מצד המוסרי של הדברים, אבל גם במצות עשה והן באיסור לאו, והדברים ניכרים גם בפסיקה של שופטי בית המשפט העליון

כפי שיוצג בהמשך...

זכות השיפוי ע"פ חוק "לא תעמוד על דם רעך"

עד לחקיקתו של החוק "לא תעמוד על דם רעך" לא הייתה במדינת ישראל חובה כללית להצלת נפשות. למעשה היו קיימות אז רק שלוש קבוצות מוגדרות באוכלוסייה, אשר חויבו בחקיקה ראשית או משנית להגיש עזרה ולהציל מסכנה: הורים ביחס לילדיהם, כבאים באירוע של נזק לגוף ולרכוש ונהג ברכב ביחס לנפגע תאונת דרכים.

אמנם אין מקובל בדרך כלל להעניש על עבירה המתבצעת באופן פסיבי ב"שב ואל תעשה". אך דומה כי עמידה באפס מעשה אינה רק עמידה פסיבית אלא יש בה ביטוי בוטה וחמור להתנכרות וזלזול בחיי אדם, ולפיכך ראויה היא לענישה הולמת במידת הצורך.

במאי 2007 אירעה בחולון תאונת אופנוע בה נפגע רוכב האופניים. רוכב האופניים גסס על הכביש במשך דקות ארוכות מבלי לקבל שום עזרה. סרט וידאו תיעד רגעים אלו שעורר מהומה תקשורתית ודיון ציבורי נרחב, באשר לחבות של העוברים ושבים להגיש עזרה הן מצד המוסרי ערכי והן מהצד המשפטי.

לפי חוק לא תעמוד על דם רעך (תשנ"ח-1998) (אדם חייב לעזור לאדם שנמצא בסכנת חיים וכשהוא יכול לעזור לו מבלי לסכן את הניזוק עוד יותר או לסכן את עצמו.

לפי סעיף 2(ב): "בית המשפט רשאי לחייב את מי שגרם לסכנה שהניצול נקלע אליה

לרבות את הניצול עצמו אם גרם לסכנה זו, לשפות את מי שהושיט עזרה בהתאם לחובתו לפי הוראות סעיף 1 על ההוצאות והתשלומים הסבירים שהוציא" לפי החוק, המציל זכאי להוצאות הסבירות שהוציא במהלך ההצלה. בית המשפט רשאי לחייב את מי שגרם לסכנה שהניצול נקלע אליה, לרבות את הניצול עצמו אם גרם לסכנה זו, לשפות את מי שהושיט עזרה בהתאם. לשון החוק הקובע כי רשאי ביהמ"ש לחייב את מי שגרם, מאפשרת למעשה לחייב לא רק את הניצול, אלא גם צד ג' שגרם למפגע.

זכות השיפוי לאדם שהציל נפש, נבעה עד חקיקתו של חוק לא תעמוד על דם רעך, מדין חוק עשיית עושר ולא במשפט תשל"ט-1979. החוק מתייחס למצב בו אדם הציל נפש והשתמש בכספו ובממונו לשם הצלת האדם השרוי בסכנה, תעמוד לו זכות לשיפוי על הוצאות סבירות שביצע בגין הצלת החיים. וכך לשון החוק: "מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפוטו על הוצאותיו הסבירות, כולל חיוביו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות העניין". דהיינו, המציל זכאי לשיפוי כאשר פעל לשמירה על קניינו או גופו של אדם בעת סכנה, כאשר פעל לשמירה על קניינו של אדם, בית המשפט רשאי לקבוע אם זכאי המציל לשיפוי. בשנת 1986 התעוררה שאלה משפטית האם ניתן לבצע ניתוח בניגוד לרצונו של האדם תוך הצלת חייו ומניעת נזק בלתי הפיך בזכות הניתוח. במקרה שבו נאשם סוחר סמים לאחר שנמצא בגופו גרם של סם שבלע במהלך מרדף משטרתו. בעקבות הבליעה חיי הנאשם היו נתונים בסכנה, הנאשם התנגד להוציא את החבילות במהלך הניתוח להצלת חייו

המשטרה קיבלה צו של שופט בית משפט השלום לביצוע הניתוח. הנאשם הורשע לאחר שהוצאו מגופו שתי חבילות הסמים במהלך הניתוח שנועד להצלת חייו. הנאשם ערער לבית משפט עליון והיו מספר חילוקי דעות לגבי חוקיות הניתוח שבוצע בנאשם למרות התנגדותו.

השופט גבריאל ברך קיבל את דעת המערער שהיה אסור על המשטרה להכריח אותו לקבל את הטיפול הפיזי ולא כל שכן לנתח את גופו, בניגוד לרצונו וללא קבלת הסכמתו, בטענותיו השתמש בפסיקה האנגלית והאמריקאית שמאמינה שכל אדם אחראי על גופו שלו. לשיטתו אסור לרופא לבצע ניתוח בניגוד לרצונו של הנאשם אפילו אם לדעת הרופא יש בכך צורך מהותי להצלת חיי הנאשם, גם עם צו בית משפט אין בכך מכוחו של הצו להכריח את הנאשם לקבל את הטיפול הנדרש.

מאידך ניצבו השופטים בייסקי, זילברג ואגרנט שסברו כי יש להתבסס בפסק דין זה על המסורת היהודית, כלומר על המשפט העברי שדוגל בקדושת החיים. הואיל והנאשם היה נתון בסכנת חיים ממשית ויכול היה להיגרם נזק חמור ובלתי הפיך לנאשם מותר לבצע את הניתוח אף שלא בהסכמתו בייחוד שאין שום סיכונים מיוחדים שיכולים להיגרם בעקבות הניתוח או נכות מסוימת שעלולה להיגרם בגלל הניתוח ושהרופא היה מחויב מבחינה משפטית לערוך את הניתוח.

בפסק הדין קבע השופט בייסקי "כי הניתוח בוצע ללא כל קשר עם שיקולים של השגת ראייה נגד המערער אלא כדי להציל את חייו שעמדו מנגד. מהסיבות אשר פורטו על-ידי חברי המכובד, והמקובלות גם עלי, הניתוח שבוצע היה מחויב המציאות ומוצדק על אף התנגדותו מהנימוקים המפורטים לעיל. הוא גם זוכה להגנה מכוח סעיף 18(2)(ד)

לחוק הגנת הפרטיות. הראיה הוכשרה מכוח ההוראה שבסעיף 32 לחוק הגנת הפרטיות; בזאת די כדי להכריע גורלו של הערעור".

לפי בייסקי וכפי שנקבע בערעור, הניתוח בוצע בלי קשר להשגת ראייה אלא רק כדי להציל את חיי הנאשם. הניתוח היה הכרחי ומוצדק, וזכה להגנה ממספר חוקים שפורטו לעיל. הערעור נדחה. שיפוי המציל בניגוד לדעת הניצול מוסדר בחוק עשיית עושר ולא במשפט, בסעיף 5 ג).

במקרה נוסף שקרה דנו האם קמה לאדם שתרם איבר מגופו לקרוב משפחתו זכות כלפי המדינה או קופות החולים לתשלומים הקשורים במעשה תרומת האיבר. קרובי משפחותיהם של המערערים סבלו מאי ספיקת כליות כרונית. כל אחד מן המערערים - נרתם לעזרת בן משפחתו החולה, ותרם אחת מכליותיו לצורך השתלת הכליה בחולה. המערערים טענו בתביעתם, כי המדינה וקופות החולים היו חייבות מתוקף תפקידיהן, לספק לחולים באי ספיקת כליות כרונית טיפול של השתלת כליה. חובה זו לא - התקיימה. כתוצאה מכך נגרמו לחולים נזקים שונים. המערערים, בתורמם כליות להשתלה לבני משפחותיהם, היטיבו את נזקיהם. יחד עם זאת, תרומות הכליה הביאו לחסכון ניכר בהוצאותיהן של המדינה ושל קופות החולים, נחסכו טיפולים יקרים בחולים שזכו להשתלה.

על סמך נתונים אלה, טענו המערערים לזכותם לפיצוי כספי על מעשי ההשתלה שיזמו, וזאת על בסיס מגוון עילות תביעה. סכום התביעה הועמד על כשמונה מיליון וחצי ש"ח לכל מערער.

המערערים טענו, כי תרומת כליה על ידם, בלא תמורה, יוצרת חסכון כספי לזכות המשיבות, השקול להעשרתן שלא כדין. בעקבות השתלת הכליה, לא נזקק עוד

החולה לטיפול דיאליזה, והדבר מפחית באופן ניכר את עלות שירותי הבריאות שהמשיבות נדרשות להשקיע בטיפולים בחולה. והדבר מפחית באופן ניכר את עלות שירותי הבריאות שהמשיבות נדרשות להשקיע בטיפולים בחולה. בית המשפט דחה בטענה שיכול להיות שהטיפול לא יצליח והחולה עדיין נדרש לטיפולים שממומנים ע"י משרד הבריאות. בנוסף, שכל חסכון שנוצר כתוצאה מניתוח השתלה מגיע, במסגרת תקציב הבריאות, לטובת הציבור כולו.

המערערים טענו עוד שלוש טענות מכוח דין עשיית עושר ולא במשפט ושלושתם נדחו ע"י בית המשפט. בית המשפט המחוזי דחה גם את טענת המערערים בדבר זכותם לתשלום מכוח חוק "לא תעמוד על דם רעך" פי סעיף 2 לחוק זה, עשויה לקום חובת תשלום כלפי אדם שהושיט עזרה לזולת שהיה מצוי "לנגד עיניו, עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומיידית לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו " בית המשפט קבע, כי מחלת כליות, בהליך זה ספציפית, אינה מקרה חירום והאדם אינו נמצא בסכנת חיים. המקיים את חובת ההצלה הקבועה בסעיף 1 לחוק זה עשוי להיות זכאי ל"החזר הוצאות ותשלומי נזק", (על פי סעיף 2 לחוק) כי תרומת הכליה שעשו המערערים למען קרוביהם, לא נעשו כלפי מי שנמצא "עקב אירוע פתאומי, בסכנה חמורה ומיידית לחייו, לשלמות גופו או לבריאותו". קרובי המערערים היו שרויים במצב בריאותי קשה, אך יציב בעיקרו אין מדובר בהושטת עזרה לאדם הנמצא בסכנה חמורה ומיידית לבריאותו עקב אירוע פתאומי. בית המשפט קבע שהמערערים לא זכאים לפיצויים. ומכיוון שהם לא קיימו את סעיף 1 לחוק מין הסתם לא זכאים הם לפיצויים מסעיף 2 שאותם מקבל רק אדם שמילא את סעיף 1



החוק העניק למציל זכויות מסוימות: זכאות לקבלת תגמול לפי חוק הביטוח לאומי כלשון החוק "מתנדב שנפגע תוך כדי פעולת התנדבות ועקב פעולה זו, יחולו עליו ועל התלויים בו לעניין זה יראו גם פגיעה שאירעה למתנדב בדרך למקום שבו מבוצעת פעולת ההתנדבות או בחזרה ממנו". החוק מכיר במציל ללא שכר שנפגע עקב עזרה לשני וכניסה לאזור הסכנה כאילו אירעה לו תאונת עבודה. מאחר שההצלה הינה פעולה משפטית ולא פעולה התנדבותית, יש לשפות את המציל בגלל נזקיו והוצאותיו) כי אין לו בחירה, הוא חייב מבחינה חוקית לקיים את החוק), מה שאמור לגרום למציל תדרבן אותו לפעול, כי הוא יידע שנטל ההוצאות הכספיות והפגיעות ברכוש יוחזרו לו, ושלא יצטרך לעמוד לדין מול צד שלישי שייטבע אותו בגין פגיעה ברכושו.

## השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי

חוק לא תעמוד על דם רעך והסעיפים בו מבוססים על המשפט העברי והישראלי.

גם זיקתו של החוק הישראלי למשפט העברי מוצגת בשמו "לא תעמוד

על דם רעך".

המטרה של החוק זהה במשפט העברי ובמשפט הישראלי וזה לעודד פעולות

הצלה, בלי החוק הזה, אנשים לא היו מחויבים להציל, לא הייתה ערבות ואהבה

ישראלית יהודית.

בהשראת המשפט העברי נקבעו בדין הישראלי, הן במשפט הפלילי והן במשפט

האזרחי. שמות של חוקים מסוימים שונו בשביל להראות את אהבתם ליהדות, כגון: חוק

עשיית עושר ולא במשפט, הגנה בפלילים ולא תעמוד על דם רעך.

ישראלית יהודית.

ע"פ המשפט העברי אם המציל צריך להכניס עצמו לספק סכנה עדיף שייכנס לספק

לעומת האדם שנמצא בצרה שהוא בטוח בתוך הסכנה. בניגוד למשפט הישראלי

שאומר שאדם לא יכניס עצמו לספק סכנה אם לא יכול להתגבר על הסכנה או אם יש

חשש לחייו.

המשפט העברי טוען שהניצול חייב בשיפוי המציל במקרים בהם אם קבע עם הבעלים

על השבת הוצאות ההצלה, אבל במקרה ובו לא התנה עם הבעלים על ההוצאות, לא

זכאי. ומאידך גיסא, המשפט הישראלי קבע לחוק שהמציל זכאי לשיפוי כשהציל את

רכושו של חברו או את גופו ושלמות גופו של חברו.

המשפט העברי והמשפט הישראלי חופפים ביניהם באשר לכפיית טיפולים רפואיים

במקרים של חיים ומוות.

## סיכום

כפי שניתן לראות חייבת על כל אדם החובה לפעול במצב של סכנת חיוו של האחר ולפעול למען חיוו , הן במשפט העברי וגם לפי המשפט הישראלי

ולמציל עומדת זכות השיפוי והזכות לטבוע מהניצול את הנזק שנגרם לו כתוצאה מהמעשה שעשה ויש לו הגנה , וכל זה נועד בכדי לעודד את כל עניין הצלת הנפשות שהוא ערבות הדדית בין עם ישראל ויוצר חברה מתוקנת יותר שאכפת לה ממה שקורה סביבה.

# רשימה ביבליוגרפית

משפט ישראלי:

## חקיקה

חוק עשיית עושר ולא במשפט תשל"ט 1979 -

חוק לא תעמוד על דם רעך תשנ"ח 1998 -

## פסיקה

פסק דין 85 / 480 קורטאם נ' מדינת ישראל, פד"י 673 (3)

ע"א 844706 קופת חולים מאוחדת נ' איתמר היימן

## ספרות מחקר

אסף יעקב, אפקטיביות החובה להציל ניתוח פסיכולוגי.

דני סטטמן, לא תעמוד על דם רעך, "מחובת הזהירות לחובת" השמרני הטוב.

ניל הנדל, חוק לא תעמוד על דם רעך התשנ"ט, 1998 - השראה ומציאות.

## מאמרים

ד"ר אליעזר בן שלמה החובה להציל נפשות במשפט העברי ובפסיקה של בית

המשפט העליון בישראל (אלול תשנ"ד)

<http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/assia/hahova-2.htm>

ד"ר מרדכי הלפרין, לא תעמוד על דם רעך הדין והחוקן ספטמבר 1999 -

<http://www.daat.ac.il/DAAT/kitveyet/assia/halperin.htm>

מיכאל יוגוד, חובת ההצלה וגבולותיה (פרשת אחרי מות קדושים תשס"א)

משפט עברי:

## ספרות הפסיקה

ספר ויקרא פרק י"ט פסוק ט"ז

מסכת פסחים, דף כ"ה, עמוד ב.

סנהדרין ע"ג ע"ה <http://www.daat.ac.il/DAAT/kitveyet/assia/halperin.htm> דף ע"ד, ע"א

משנה אהלות ז', ו'.

בבא מציעא ס"ב ע"א.

כתובות דף ס"ח ע"א

## כתובות דף ס"ז ע"ב

## קידושין דף י"ח ע"א

רמ"א, אבן העזר, סימן פ"ב, סעיף ה.

רמב"ם, הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק א, הלכה י"ד.

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק א' הלכה ט"ז

ערוך השולחן חושן המשפט סימן תכ"ו סעיף ד'

## ספרות השו"ת

ש"ת הרדב"ז, חלק ג', סימן תרכז.  
פסקי הרא"ש, סנהדרין, פרק ח', סימן ב'